

УДК 332.146:330

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/165-4>**Гончарова К. В.**

кандидат економічних наук, доцент,

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1893-7243>**Варламова О. А.**

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1208-3443>**Лантух О. В.**

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8802-5039>**Goncharova Katerina, Varlamova Olga, Lantuh Olena**
Pridniprovska State Academy of Civil Engineering and Architecture

ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ

У статті розглянуто економічну суть смарт-спеціалізації розвитку регіону та виявлено напрями впливу такої спеціалізації на підвищення конкурентоспроможності та інноваційної активності регіону. Установлено, що основною перевагою смарт-спеціалізації на рівні регіону є підвищення його конкурентоспроможності та інноваційної активності, оскільки наявність інновацій у сучасному глобалізованому світі є основним чинником економічного росту. Обґрунтовано необхідність упровадження концепції смарт-спеціалізації в Україні у сфері регіональної політики. Смарт-спеціалізація передбачає виявлення сильних боків і розвиток конкурентних переваг регіонів на основі існуючої структури регіональної економіки. Для того щоб в умовах глобальної конкуренції розвивати економіку і технології за допомогою інновацій, потрібно уникати дублювання дослідницької та інноваційної діяльності різними регіонами. У більш широкому контексті смарт – це спеціалізація, яка включає у себе процес розроблення інноваційної концепції, виявлення конкурентних переваг, визначення стратегічних пріоритетів.

Ключові слова: смарт-спеціалізація, регіональний розвиток, інновації, стратегії інтелектуальної спеціалізації, інноваційний потенціал регіону, конкурентоспроможність регіону.

PECULIARITIES OF SPECIALIZATION OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS IN THE CONTEXT OF SMART-SPECIALIZATION OF REGIONS

The article considers the economic essence of smart specialization of the region and identifies the impact of such specialization on increasing the competitiveness and innovation activity of the region. It is established that the main advantage of smart specialization at the regional level is to increase its competitiveness and innovation activity, as the presence of innovation in today's globalized world is a major factor in economic growth. The necessity of introduction of the concept of smart specialization in Ukraine in the field of regional policy is substantiated, first of all in the direction of involvement of universities, other educational establishments and research centers in definition of comparative advantages of regions and formation of strategies of their development on the basis of specialization. Smart specialization involves identifying strengths and developing the competitive advantages of regions based on the existing structure of the regional economy. In order to develop the economy and technology through innovation in the face of global competition, it is necessary to avoid duplication of research and innovation activities by different regions. In a broader context, smart is a specialization that includes the process of developing an innovative concept, identifying competitive advantages, and defining strategic priorities. The main principles of regional smart specialization were outlined. This model of regional development is aimed on solving such problems as: boosting the region innovation and competitiveness potential, as a basis for a sustainable growth model; increasing interregional cooperation, which is a key element in globalized economies; strengthening the focus on less developed and industrial transition regions. The examples of smart specialization were provided in the article. It is substantiated, that smart specialization is a new model of regional and interregional partnership, which has significant potential for providing the sustainable development of the Ukraine's regions. The priorities of this model's implementation were grounded.

Keywords: smart specialization, regional development, innovations, strategies of intellectual specialization, innovative potential of the region, competitiveness of the region.

JEL classification: R11, R12, R58

Постановка проблеми. Одним із важливих напрямів реалізації положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також економічної інтеграції із загальним ринком ЄС і забезпечення включення в глобальні ланцюги доданої вартості є реалізація в Україні ідеї смарт-спеціалізації.

Застосування цього новітнього підходу визначається як ключовий компонент співпраці в рамках Європейської

політики добросусідства щодо можливості використовувати європейські структурні та інвестиційні фонди.

Для адекватного застосування принципів смарт-спеціалізації та отримання на цій підставі позитивних результатів україн важливо правильно усвідомлювати сутність цієї інноваційної системи розумних рішень, розробленої Євросоюзом для активізації структурних змін в економіці регіонів, формування і розвитку регіо-

нальної спроможності ефективного функціонування на найважливіших світових ринках. Проте в Україні смарт-спеціалізація саме як інноваційна система прийняття рішень у сфері регіональної та структурної політики на практиці взагалі розвивається дуже повільно [2].

Смарт-спеціалізація – один із важливих моментів, по яких працює Європейський Союз. У них це обов'язковий документ, без якого регіон не може отримувати коштів зі структурних фондів Європейського Союзу. Смарт-спеціалізація дає можливість використовувати на практиці багато інструментів, які працюють у ЄС.

В Україні впровадження концепції смарт-спеціалізації розвитку регіону тільки починає набирати обертів, причому здебільшого завдяки зусиллям наших партнерів з ЄС. Для України перевагою такого підходу є приєднання областей до мережі регіонів ЄС, залучення інвесторів в область, збільшення кількості спільних проєктів з ЄС, підтримка регіонів у процесі економічної трансформації та узгодження професійного потенціалу до ринкових вимог [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основними розробниками концепції смарт-спеціалізації були провідні вчені-економісти та експерти у галузі економіки знань, серед яких найбільший внесок у виникнення, розвиток та практичне впровадження ідеї було зроблено Д. Форесем, П. Давідом, Б. Холлом і Б. ван Арком. У подальшому їхні розробки та рекомендації заклали базис для розвитку нової парадигми створення конкурентних переваг регіонів на підставі подолання бар'єрів регіонального розвитку на інноваційних засадах.

Ураховуючи міжгалузевий характер та новизну підходу, ще на початку наукового обґрунтування положень концепції смарт-спеціалізації автори акцентували увагу на необхідності чіткого розуміння її сутності, визначення особливостей та відмінностей від усіх раніше застосованих інструментів регіонального розвитку. Уже в результатах перших досліджень наголошувалося, що реалізація ідеї смарт-спеціалізації регіону повністю виключає апіорне встановлення цієї спеціалізації через визначення пріоритетних промислових секторів відповідно до територіальної стратегії розвитку або до певного промислового потенціалу території, який активно використовується. Також підкреслювалася неможливість установаження смарт-спеціалізації регіонів на засадах рекомендацій консалтингових агентств.

Основним принципом пошуку перспективних напрямів майбутньої спеціалізації регіону визначалося так зване підприємницьке відкриття – знаходження точок регіонального потенціалу для ефективного використання технологій загального призначення з метою зміни виробничої функції конкретних перспективних секторів регіональної економіки. Авторі вважали це основним принципом смарт-спеціалізації, який відрізняє даний інноваційний підхід до визначення пріоритетів регіонального розвитку від попередніх. Водночас розробники ідеї смарт-спеціалізації зауважували, що «будь-яка модель, яка не містить цього положення, матиме зовсім інший характер». При цьому на смарт-спеціалізацію покладалося завдання пом'якшення певних регіональних проблем (нестачі людського капіталу, нерівності у доступі до інноваційних розробок), які перешкождали повній реалізації регіонального потенціалу та унеможлилювали технологічні зміни в базових галузях регіональної економіки. У цілому смарт-спеціалізація позиціонується

авторами як модель територіального розвитку, що ґрунтується на структурних змінах, орієнтованих на створення конкурентних переваг регіональних економік за рахунок спеціалізованої диверсифікації та перенесення інновацій.

Мета статті полягає у розкритті економічної суті смарт-спеціалізації розвитку регіону та виявленні напрямів впливу такої спеціалізації на підвищення конкурентоспроможності та інноваційної активності регіону.

Виклад основного матеріалу. Смарт-спеціалізація – це європейська модель територіального розвитку, яка об'єднує промисловий, освітній та інноваційний сектори з урахуванням унікальних переваг регіону.

Основний принцип смарт-спеціалізації полягає у створенні ресурсів і можливостей на основі унікальних промислових та галузевих структур і відповідної бази знань. Концепція смарт-спеціалізації сприяє ефективному синергетичному використанню державних інвестицій, підтримує регіони у розбудові їхнього інноваційного потенціалу, фокусує обмежені людські та фінансові ресурси на декількох конкурентоспроможних сферах із метою сприяння економічному зростанню.

Смарт-спеціалізація – це розвиток інновацій шляхом стимулювання бізнес-середовища; інтегрована та локальна стратегія економічної трансформації регіону; індивідуальний підхід та конкурентні переваги; політична підтримка та інвестиції для ключових регіональних пріоритетів; заохочення стейкхолдерів до участі в регіональному розвитку; смарт-спеціалізація включає ретельний моніторинг і систему оцінювання [3].

Смарт-спеціалізація регіонів – це модель структурних змін, які призводять до диверсифікації їх економіки шляхом освоєння нових напрямів виробничої діяльності; це структурна еволюція всієї економіки регіону як кумулятивний процес, що з'єднує нинішні та майбутні сильні сторони регіональної економіки в певних видах діяльності та знань [5].

Дніпропетровщина – смарт-регіон, інвестиційно-привабливий та екологічно безпечний, вз високотехнологічними індустріальними та аграрними комплексами, потужним експортним та освітньо-науковим потенціалом, з європейським рівнем надання послуг, де мешканцям усіх населених пунктів будуть забезпечені комфортні умови життя, самореалізації та розвитку особистості.

Базові конкурентні переваги області: промисловий потенціал; зручне географічне розташування; унікальні природні та інші ресурси на території громади; сільське господарство; інтелектуальний потенціал; водні ресурси; лідерство, активність органів влади; активність мешканців та підприємців.

Смарт-спеціалізація Дніпропетровської області акцентує на необхідності фокусування змін через створення унікальних знань на основі досвіду і має на меті не лише концентрацію ресурсів (тобто конкретизацію активів регіону), а й їх спрямування на сферу набуття знань, що засновані на досвіді, доповнюючи тим самим інші відповідні ресурси регіону.

Стратегією розвитку Дніпропетровської області передбачається перехід на кластерну модель розвитку економіки, а також екологічної та соціальної сфери регіону. Кластери можна вважати одним із механізмів реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності для забезпечення розвитку територіальних громад області.

Переваги застосування кластерного підходу для забезпечення інноваційного розвитку регіону:

Таблиця 1

Сутність смарт-спеціалізації

Смарт-спеціалізація	
Концепція політики смарт-спеціалізації	Стратегія смарт-спеціалізації
<ul style="list-style-type: none"> – Сприяє інклюзивному та сталому розвитку – Орієнтація політики на регіональні особливості – Оцінювання існуючих активів та місцевої специфіки – Мобілізація місцевих економічних акторів змін – Прозорий відбір видів економічної діяльності з високим потенціалом для зростання 	<ul style="list-style-type: none"> – Національний або регіональний план дій із питань економічної трансформації – Координація фінансових та підприємницьких ресурсів для підтримки відібраних видів економічної діяльності – Визначення механізмів управління та моніторингу

Джерело: складено за [6]

– підвищення ефективності та результативності інноваційної діяльності малого та середнього бізнесу за рахунок тісних технологічних зв'язків між підприємствами, постачальниками, споживачами, інститутами «знань» (науковими та освітніми організаціями) – учасниками кластера, які забезпечують ініціалізацію та створення інноваційного продукту або послуги;

– збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів;

– генерація та тиражування знань, досвіду, успішних методик, моделей та алгоритмів на інші підприємства, які є у складі кластера, що значно підвищує їх економічну сталість та самостійність;

– поліпшення кадрової інфраструктури бізнесу (забезпечення потреби у висококваліфікованих працівниках);

– забезпечення керованого розвитку як регіону в цілому, так і окремих його територій, підвищення ефективності реалізації відповідних стратегій, програм, проєктів у сфері інноваційного розвитку територіальних громад.

Смарт-пріоритет розвитку Дніпропетровської області – створення науково-промислових кластерів в основних галузях економіки на основі впровадження інноваційних енергозощаджуючих екологічно коректних технологій.

Визначені смарт-пріоритети для смарт-спеціалізації Дніпропетровської області пов'язані зі стратегічним баченням та стратегічними цілями (цілями вищого рівня) розвитку регіону.

Подальша декомпозиція стратегічних цілей з урахуванням визначеного смарт-пріоритету дасть змогу побудувати дерево стратегічних та оперативних цілей і завдань, для реалізації яких буде застосовано програмно-цільовий підхід та сформовано відповідний портфель проєктів.

Одним із перспективних в інноваційно-технологічному плані сегментів сучасного промислового комплексу є хімічне виробництво, яке належить до видів діяльності

середньовисокого технологічного рівня. Воно має системний вплив на процеси неоіндустріальної модернізації інших секторів економіки через виготовлення й постачання новітніх матеріалів та впровадження технологічних смарт-інновацій у різноманітних ланцюгах вартості. Зважаючи на це, випереджальний розвиток хімічного комплексу є необхідною передумовою реалізації неоіндустріальної моделі на національному та регіональному рівнях.

Неоіндустріальне зростання хімічного комплексу може відбуватися завдяки розширенню хіміко-фармацевтичного виробництва (яке має високий інноваційно-технологічний рівень та потенціал імпортозаміщення), а також продовженню наявних ланцюгів вартості та виготовленню диференційованої продукції для споживчих ринків (складної агрохімічної продукції, «розумних» лакофарбових матеріалів, антипіренів (добавки, що ускладнюють займання полімерів), товарів побутової хімії, косметичних засобів, реагентів для очищення води, матеріалів для сучасних методів діагностики). Ці сегменти відрізняються значною участю іноземного капіталу, залученням передових іноземних технологій, інвестицій та готовністю до подальшого інноваційного розвитку.

Інший перспективний напрям неоіндустріальної модернізації сектору ґрунтується на великому міжгалузевому значенні хімічного виробництва як ключового постачальника новітніх матеріалів для новітніх технологічних рішень, зокрема у цифровій та смарт-економіці. Високотехнологічні галузі-споживачі можуть стати вагомим джерелом зовнішніх інвестицій у розвиток хімічного виробництва. Отже, стратегічне завдання тут полягає в активізації співпраці із суміжними галузями, пошуку своїх ніш у міжгалузевих інноваційних екосистемах, організації та отриманні відповідних синергетичних ефектів.

Сьогодні в області утворився комплекс необхідних передумов для неоіндустріального розвитку хімічного комплексу як сфери смарт-спеціалізації регіону. Тут

Таблиця 2

Перспективи розвитку смарт-спеціалізації Дніпропетровської області

Перелік кластерів	Очікувані результати
Металургійний кластер	Розвиток металургійного комплексу з конкурентоспроможною на світових ринках продукцією
Хімічний кластер	Розвиток комплексу хімічної промисловості
Машинобудівний кластер	Розвиток наукомістких та високотехнологічних галузей промисловості, зокрема аерокосмічної, точного приладобудування випуску електромобілей тощо
ІТ-кластер	Розвиток ІТ-індустрії, експорт ІТ-послуг, розвиток урядування та цифровізація публічного управління
Транспортний кластер	Організація транспортного хабу з розвитком інфраструктури всіх видів транспорту: автомобільного, залізничного, водного, авіаційного
Агропромисловий кластер	Розвиток тваринництва, садівництва, рослинництва з подальшою переробкою с/г продукції до кінцевого споживання та виходом на європейські ринки
Смітпереробний кластер	Організація повного циклу переробки твердих ті рідких ППВ – від збору до реалізації вторинної сировини

Джерело: розроблено авторами

розташовано чимало виробництв різних масштабів і видів діяльності, мережа обслуговуючих, посередницьких та логістичних компаній, складних інфраструктурних об'єктів. Концентрації галузевих знань і навичок також сприяє науково-дослідна та освітня діяльність низки провідних закладів освіти (Українського державного хіміко-технологічного університету, підрозділів хімічного профілю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» та Дніпровського державного технічного університету). Довготривалі й результативні зв'язки промислово-виробничого та науково-освітнього комплексів, розвиток середнього та малого інноваційно-виробничого підприємництва формують активне інноваційне середовище регіону, що дає змогу говорити про наявність неформального хімічного кластера.

До ключових індустріальних секторів Дніпропетровщини належить і машинобудівна галузь. Одна із цілей смарт-спеціалізації – це розвиток потенціалу машинобудівного комплексу та створення відповідного машинобудівного кластера, діяльність якого має бути спрямована на:

- модернізацію виробництва та його економічну глобалізацію;
- реструктуризацію підприємств машинобудування в області;
- розвиток наукоємних спеціалізованих виробництв та формування на їх основі сучасних конкурентоспроможних машинобудівних структур у секторі високо-технологічних виробництв;
- збереження оптимальних обсягів виробництва;
- диверсифікацію машинобудівних підприємств;
- освоєння інноваційних технологій;

- упровадження нових механізмів координації діяльності сектору машинобудування;
- залучення інвестицій у цю галузь;
- запровадження певних дотацій для машинобудівної галузі та пільгових умов кредитування.

Висновки. Стратегічні цілі, пріоритетні напрями, завдання та об'єкти нової машинобудівної регіональної політики мають формуватися на основі ідентифікації національних переваг регіону та науково обґрунтованого економічного позиціонування машинобудівної промисловості в області у світовій економіці.

Ефективність розвитку цієї галузі повинна орієнтуватися на підвищення ступеня локалізації виробництва та модернізації підприємств. Необхідним є відновлення попиту на продукцію передусім вітчизняних покупців та довіри до неї. Це стане можливим лише після відповідного структурного оновлення галузі, яке базуватиметься на зростанні надходжень фінансових ресурсів як від держави, так і від закордонних інвесторів. Розвиток наукоємних та високотехнологічних підприємств машинобудування, оновлення технологічного парку виробництва призведуть до зменшення поточних витрат виробництва продукції та зростання обсягів реалізації продукції. Тому, створення машинобудівного кластера на території області сприятиме розв'язанню визначених вище проблем та забезпечить виведення діяльності у машинобудівній сфері на новий якісний рівень.

Результати розвитку галузі полягають у зростанні обсягів реалізації продукції машинобудування, валової доданої вартості, збільшенні частки інноваційної продукції, експортних надходжень, поліпшенні зовнішньоторговельного балансу, зростанні зайнятості та середньої заробітної плати.

Список використаних джерел:

1. Стан і нові можливості соціально-економічного розвитку Дніпропетровської області : монографія / за заг. ред. О.Ю. Бобровської. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. 276 с.
2. Олена Снігова к.е.н. (Інститут економіки й прогнозування НАН України): Smart-спеціалізація та stupid-реалізація: Шанс для економічного відродження регіонів, якого не можна втрачати. *ZN.UA*. 2018. 28 квітня – 11 травня. № 16. URL: https://zn.ua/ukr/economics_of_regions/smart-specializaciya-ta-stupid-realizaciya-276489_.html
3. URL: <http://www.smartukraine.in.ua>, 2019. URL: <http://www.smartukraine.in.ua/podii/>
4. Березняк Н.В. Европейская платформа смарт-специализации – новые возможности для инноваций в Украине. *Наука. Технології. Інновації*. 2019. № 1. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/162664/01-Berezniak.pdf?se>
5. Швець Н.В., Шевцова Г.З. Розвиток підприємництва та його роль у реалізації підходу смарт-спеціалізації в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 2(60). URL: [http://www.evd-journal.org/download/2020/2\(60\)/06-Shvets.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2020/2(60)/06-Shvets.pdf)
6. В.Б. Родченко, Ю.І. Прус Сутність інноваційного розвитку у контексті стратегії розумної спеціалізації. *Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики*. Полтава : Сімон, 2017. С. 156–165.
7. Грига В., Рижкова Ю. Регіональний розвиток на основі розумної спеціалізації. *Стратегія розвитку*. 2018. № 7. С. 30–33.

References:

1. Status and new opportunities for socio-economic development of Dnipropetrovsk region: monograph (2019) / for general. ed. O.Yu. Bobrovska. Dnipro: DRIDU NADU, 276 p.
2. Elena Snigova, Ph.D. (Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine) Smart-specialization and stupid-realization / Chance for economic revival of regions, which cannot be lost / "ZN.UA" Issue № 16, April 28-May 11, 2018. Access mode: https://zn.ua/ukr/economics_of_regions/smart-specializaciya-ta-stupid-realizaciya-276489_.html
3. [Electronic resource]. Access mode: <http://www.smartukraine.in.ua/podii/>
4. Bereznyak N.V. (2019). European platform for smart specialization – new opportunities for innovation in Ukraine. *Science, Technology, Innovation*, no. 1. Access mode: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/162664/01-Berezniak.pdf?se>
5. N.V. Shvets, G.Z. Shevtsova (2020). Development of entrepreneurship and its role in the implementation of the approach of smart specialization in Ukraine. *Economic Bulletin of Donbass*, no. 2(60). Access mode: [http://www.evd-journal.org/download/2020/2\(60\)/06-Shvets.pdf](http://www.evd-journal.org/download/2020/2(60)/06-Shvets.pdf)
6. Rodchenko V.B., Prus Y.I. (2017). The essence of innovative development in the context of smart specialization strategy. *Management of the XXI century: globalization challenges*. Poltava: Simon Publishing House, pp. 156–165.
7. Griga V., Ryzhkova Y. (2018). Regional development on the basis of reasonable specialization. *Development strategy*, no. 7, pp. 30–33.